
TÜRK DEMOKRASİSİNDE KURUMSALLAŞMA SORUNU ve KRİZLERİ ÇÖZME YÖNTEMİ OLARAK ASKERÎ DARBELER

*

*Davut Dursun**

ÖZET

Türk siyasal sistemi İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası konjonktürün ve yerel şartların baskısıyla çok partili demokratik düzene geçmiş bulunuyor. Aradan geçen yarım asrı aşan bir zaman zarfında en az üç defa demokratik sistemden otoriter rejime doğru geriye dönüşlere maruz kalmıştır. Bu olaylarda Türkiye, karşı karşıya bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik krizleri askeri müdahalelerle aşmaya yönelmiştir. Periyodik olarak gerçekleşen darbelerin başarısı ve demokratik sistemden geriye dönüşün ciddi bir engelle karşılaşmaksızın gerçekleşmesi Türkiye'deki demokratikleşmenin ne denli sorunlu ve kurumsallaşmadan yoksun olduğunun ifadesi olmuştur. Çok partili dönemde yaşanan ilk geriye dönüşte yürürlükten kaldırılan 1924 Anayasasının yerine yürürlüğe konulan 1961 Anayasasının yapısındaki yanlışlık ve temsil problemleri İkinci Cumhuriyetin kurumsallaşmasını sorunlu hale getirmiştir. 12 Mart rejiminin baskı altında gerçekleştirilen düzenlemeleri ile 12 Eylül yönetiminin antidemokratik tasarruflarının ürünü olan 1982 Anayasasının getirdiği siyasi kurum ve

* Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü.

yöntemlerin kurumsallaşıp pekişmesi sorun olmaya devam etmiştir. Askeri müdahalelerin kriz çözme yöntemi olarak kabul edilmesi ve toplumsal katılımdan uzak gerçekleştirilen düzenlemelerin toplum katlarında kurumsallaşma ve pekişme sorunu yaşaması Türkiye’de demokrasiyi devamlı bıçak sırtında tutmaktadır. Demokratik düzenin tesisi için otoriter sistemin terk edilerek demokratik kurum ve yöntemlerin tesisi yeterli olmamakta bunun demokratik kurum ve yöntemlerin istikrar ve itibar kazanması anlamında bir kurumsallaşma veya pekişme ile tamamlanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler; Türk siyasal sistemi, demokratikleşme, kurumsallaşma, askeri darbeler, siyasal krizler, 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül.

Giriş

Türkiye’de halk, Silahlı Kuvvetlerin demokratik düzene müdahalelerine alışkındır. Yarım asrı biraz aşkın bir süredir uygulamada olan çok partili demokratik sistemde periyodik krizlerle karşı karşıya gelinmiş ve krizlerin arkasından, demokrasiyi askıya alıp otoriter bir restorasyon rejimi kuran askerî müdahaleler gelmiştir. Aslında Silahlı Kuvvetlerin, yaşanan siyasî krizleri aşmak amacıyla müdahalelere yönelmesi Cumhuriyetten önce de siyasî hayatımızda gözlemlenen gelişmelerdir. Söz konusu müdahalelerden sonra müdahaleyi gerçekleştiren Silahlı Kuvvetlerin iradesi altında farklı siyasal iktidar örüntüleri gerçekleşmiştir. Bu süreçte kimi kez Sultanlar, kimi kez Sultanın hizmetindeki üst düzey görevliler, çoğu kez de devlet yönetiminde padişahтан sonra gelen ikinci sıradaki Sadrazamlar Silahlı Kuvvetlerin müdahaleleriyle makamlarını, hatta kellelerini darbecilere teslim etmek zorunda kalmışlardır.

Genelde Osmanlı Devletinde Sultan veya onun adına iktidarı kullanan sadrazamların değişmesiyle sonuçlanan müdahalelerin siyasal sistemi değiştirecek nitelik kazanması 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiş olan ve II. Meşrutiyet’in ilanını sağlayan müdahale ile olmuştur. Sultan II. Abdülhamit, ordu mensuplarının baskısı üzerine anayasayı yeniden yürürlüğe koymak mecburiyetinde kalmış ve otuz yıl önce kendi iradesiyle yürürlükten kaldırdığı Kanun-u Esasî’yi bir fermanla yürürlüğe koyarak yeniden anayasalı düzene geçmiştir. Tek kişiye dayalı Sultanlık rejiminden anayasal sisteme geçilmesi ve bunun bir sonucu olarak parlamenter rejimin kurulması ordu mensuplarının müdahale ve zorlamasıyla olmuştur.

Osmanlı tecrübesi siyasî iktidarın zor kullanılarak değiştirilmesi ve yeniden yapılandırılması konusunda yeteri kadar örnek uygulamalara sahiptir. Bu bakımdan bu tür gelişmelere tarihin derinliklerinden beri tanıklık etmiş bir ülke olması nedeniyle Türkiye’de Cumhuriyet döneminde çok partili dü-

zene geçildikten sonra meydana gelen müdahaleler çok şaşırtıcı olmamıştır. Türk toplumunda zaman zaman yaşanan çeşitli siyasî, sosyal ve ekonomik krizlerin sistemin meşru yöntemleriyle aşılabilmesi halinde, Silahlı Kuvvetlerin krizi aşmak için devreye girmesi, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete intikal eden bir siyasal yöntem ve problem çözme biçimi olarak görülmüştür. Nitekim Cumhuriyet döneminde de yaşanan bazı krizlerin aşılmasında normal demokratik yöntemler ve süreçler yetersiz kaldığında geleneksel kuvvet kullanma yoluyla sorun çözme yöntemine başvurulmuş ve bu yolla krizden çıkılmaya çalışılmıştır. Krizlerin demokratik süreçler ve araçlarla aşılabilmesi halinde, güç kullanma konusunda en iyi donanıma ve tecrübeye sahip Silahlı Kuvvetlerin devreye girmesi toplum katlarında benimsenir bir tavır haline gelmiştir. Silahlı Kuvvetler bazen kendi içerisinde bir grup tarafından (27 Mayıs 1960), bazen de emir komuta zinciri içerisinde bir kurumsal eylem olarak gerçekleştirilen müdahalelerle sisteme el konulmuş (12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980) ve gündemdeki krizin aşılması ve mevcut sorunların kuvvet kullanma yöntemiyle çözümlenmesi yoluna gidilmiştir.

KRİZ ÇÖZME YÖNTEMİ OLARAK ASKERİ MÜDAHALELER ve KURUMSALLAŞMA

Türk siyasal sisteminde zaman zaman yaşanan krizlerin demokratik yöntem ve süreçlerle çözümlenememesi halinde devreye Silahlı Kuvvetlerin girmesi ve kuvvet kullanılarak iktidarın ele geçirilip krizin çözümlenmesi istenmesinin toplumsal, kültürel, ideolojik ve konjonktürel çeşitli sebeplerden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Türk siyasî kültüründe sorunların güç ve kuvvet kullanılarak çözümlenmesinin bir alternatif yöntem olarak kabul görmesi aynı zamanda demokratik düzenden geriye dönüşü ve otoriter bir siyasal düzeni kurmayı gündeme getirdiğinden demokratik gelişme açısından ciddi bir soruna işaret etmektedir. Bir yandan krizlerin demokratik süreçlerle çözümlenememesi nedeniyle Silahlı Kuvvetler güç ve kuvvet kullanarak sorunu çözmeye çalışırken, diğer yandan krizin aşılabilmesi ve Silahlı Kuvvetlerin güç kullanabilmesi için demokratik sürece ara verilmesi ve otoriter sisteme dönülmesi söz konusu olmaktadır.

Krizlerde Silahlı Kuvvetlerin müdahalesinin bir problem çözme yöntemi olarak devreye girmesi, bir yandan siyasetle ilgili değerler, inançlar ve davranış kurallarından oluşan siyasal kültürle¹ ilgili iken, diğer yandan demokratik sistemin ne kadar kırılabilir ve kolaylıkla geriye dönebilecek derecede

¹ Siyasal kültür için bk. Ersin Kalaycıoğlu, *Çağdaş Siyasal Bilim: Teori Olgu ve Süreçler*, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım, 1984, s.185-198.

güçsüz ve yeteri kadar kurumsallaşmamış olduğunu ortaya koymaktadır. Sorunun iki noktada düğümlendiği görülmektedir. Biri demokratik sistemin krizleri çözebilme konusundaki yetersizliği ve krizler karşısındaki kırılabilirliği. Diğeri ise krizlerde Silahlı Kuvvetlerin müdahalesinin bir problem çözme yöntemi olarak gündeme gelmesi ve sistemin buna karşı bir direnç gösterememesi. Aslında her iki sorun da demokratik sistemin, kurumların ve yöntemlerin yeteri kadar kurumsallaşmamış olmasıyla yakından ilgili bir konudur.

Siyasal gelişmeyi, siyasal bozulmaya da yol açması nedeniyle modernleşmeden farklı şekilde ele alan S. P. Huntington "siyasal örgütlerle usüllerin itibar ve istikrar kazanmaları süreci" olarak tanımlamış ve bir siyasî örgüt ve yöntemin kazanmış olduğu istikrar ve itibarın yani kurumsallaşma düzeyinin onun uyarlanabilirliği, karmaşıklığı, özerkliği ve tutarlılığı ile ölçülebileceğini ve buradan hareketle, siyasî sistemlerin gelişme düzeylerinin farklılığının ortaya konulabileceğini savunmuştur.² Buna göre bir siyasal sistem veya örgüt, çevreden gelen yeni talep ve şartlara ne kadar kendisini uyarlayabiliyor, farklı işlevlere ve organlara sahip olabiliyor, diğer sistem ve örgütlerde olup bitenlerden daha az etkileniyor ve örgüt ne kadar birlik ve tutarlılığa sahip bulunuyorsa o kadar kurumsallaşmış ve gelişmiş bir sistem olarak kabul edilmektedir.³ Bu niteliklerden yoksun olan sistemlerin, yeteri kadar kurumsallaşmamış, kurum ve ilişkilerinin pekişmemiş, gelişme düzeylerinin geri kalmış oldukları söylenebilir. Bu çerçeveden Türk siyasal sistemine baktığımızda siyasal örgüt, kurum ve yöntemlerin yeteri kadar yeni şartlara uyarlanabilir, farklı işlev ve organlara sahip karmaşık, toplumun diğer yapılarına karşı özerk ve kendi içinde tutarlılığa sahip olmadığı ve bundan dolayı da kurumsallaşma sorunu yaşadığı gözlenmektedir. Periyodik olarak yaşanan müdahale ve geriye dönüşler, kurumsallaşma sorununun en somut göstergeleri olarak alınabilir.

DEMOKRATİKLEŞME VE GERİYE DÖNÜŞLER

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra *ikinci demokratlaşma dalgası* sırasında çok partili demokrasiye geçmiştir. İkinci demokratlaşma dalgası sürecinde bir ülkenin otoriter sistemden demokratik sisteme yönelmesinde başlıca rolü siyasî ve askerî faktörlerin oynamış olduğu ileri sürülmüştür.⁴ Nitekim bu dalga sırasında otoriter rejimlerden demokrasiye geçen ülkelerin bir

2 Kurumsallaşma teorisi için bk. Samuel P. Huntington, "Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22-23/1-4, Ankara, 1965-1966, s.64-65.

³ Bk. Aynı yer, s. 66-78.

⁴ 4 Bk. Samuel P. Huntington, *Üçüncü Dalga/Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*, Çev.: Ergun Özbudun, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1993, s. 38.

kısmına savaşın galibi devletler demokrasiyi dayatırlarken (Batı Almanya, İtalya, Japonya, Avusturya ve Güney Kore) Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir kısım ülkelerde ise (Yunanistan, Türkiye, Brezilya, Arjantin, Peru, Ekvator, Venezuela ve Kolombiya) Batılı Müttefikler savaşı kazandıkları için demokrasiye yönelmek mecburiyeti söz konusu olmuştur.

19. yüzyılın başlarında başladığı kabul edilen *birinci demokratlaşma dalgasının* kökleri Amerikan ve Fransız devrimlerine dayandırılmıştır. 19. yüzyıl boyunca ulusal demokratik kurumlar tedricî şekilde ortaya çıkmış olduğundan bir ülkenin hangi tarihte demokrasiye geçtiği konusunda bir tarih vermek güçleşmektedir. Bununla birlikte bir ülkede yetişkin erkek nüfusun en az yarısının oy hakkına sahip olması ve parlamento karşısında sorumlu bir hükümetin (yürütme gücünün) bulunması, demokrasiye geçiş için asgarî ölçü olarak kabul edilebilmektedir. Bu kriterler ışığında gelişmelere bakıp genel bir değerlendirme yapıldığında birinci demokratlaşma dalgasının Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1828 yılında başladığı söylenebilir. Bu tarihte ABD'nin eski eyaletlerinde servete bağlı kısıtlı oy uygulaması kalkmış ve aynı yıl yapılan başkanlık seçimlerinde oy kullanan beyaz erkeklerin oranı yüzde ellinin üzerine çıkmıştır.⁵ Bunu takiben diğer bazı ülkelerde de bir süreç içerisinde ortaya çıktığı gözlemlenen demokratlaşma dalgasıyla birlikte demokrasi için gerekli kurumların doğması mümkün olmuştur. Oy kullananların sayısında artış, kısıtlılığın azaltılması, gizli oy ilkesinin benimsenmesi, seçilmiş temsilcilerden oluşan parlamentolar karşısında sorumlu bir hükümetin bulunması gibi demokratik uygulamalar gelişme göstermiştir.

Tarihsel olarak demokratlaşmanın en sıklıkla yaşandığı 20. yüzyıl aynı zamanda demokrasilerden geriye dönüşlerin de gözlemlendiği bir asır olmuştur. Demokratlaşma temelde bir ülkede uygulamada olan otoriter rejimin sona ermesi, demokratik bir rejimin kurulması ile sistemin kurumsallaşmasını (pekişmesi) içeren bir süreci ifade etmektedir. Buna göre birbirini takip eden üç aşamadan oluşan demokratlaşma sürecinin uzun bir döneme yayılmış olması söz konusudur. Bu süreci başarıyla geçmiş ve siyasal gelişmenin belli aşamasına gelmiş toplumların ancak demokratik sistemleri kurma konusunda belli başarıyı yakaladıkları söylenebilir. Bu durumda demokratlaşma bir anda gerçekleşebilen bir eylem değil, birbiriyle bağlantılı pek çok eylemi içinde barındıran bir süreci ifade etmektedir. Zaten demokratlaşma dalgalarında gözlemlenen geriye dönüşlerin meydana gelmiş olması da demokratik kurumların ve yöntemlerin yeteri kadar pekişmediğini, demokratik sistem için gerekli kurumların ve yöntemlerin oluşmadığını ve bütün bunların yeteri düzeyde ku-

⁵ Aynı yer, s.13-14

rumsallaşmadığını ortaya koymaktadır. Demokratlaşma bir anda gerçekleşebilen bir eylem ve olay olsaydı otoriter sistemlerden demokrasiye geçişlerin kolayca gerçekleşmesi mümkün olabilirdi. Ancak demokratlaşma birbiriyle uyumlu bir eylemler bütününe içeren bir süreci kapsadığından her bir ülke için bu sürecin bir yerinde bulunmak söz konusu olmaktadır.

Türkiye'deki gelişmelere bakılınca İkinci Dünya Savaşı sonrasında otoriter tek parti rejiminin sona erdiği ve bunu takiben çok partili demokratik rejime geçildiği biliniyor.⁶ Ancak demokratlaşma sürecinin üçüncü aşamasını oluşturan demokratik sistemin kurumsallaşması veya pekişmesi yeteri kadar gerçekleşmediğinden ciddi sıkıntılar ve sorunlar yaşanmıştır, yaşanmaktadır. Bu durumda Türk siyasal sisteminin demokratlaşmasında otoriter sistemden demokratik sisteme geçiş gerçekleşmiş ancak demokratik kurumların pekişmesi sağlanamamış olduğundan demokratlaşmanın eksik ve sorunlu olduğu ortaya çıkmıştır. Demokratlaşma sürecinin ciddi eksikliklere sahip olduğu ve yeteri kadar kurumsallaşamadığı, belli periyotlarla ortaya çıkan sosyo-politik krizlerin demokratik yöntemlerle aşılamamasında kendini bütün çıplaklığıyla ortaya sermektedir. Krizlerin aşılmasında demokratik yöntemler ve kurumlar yetersiz kalmakta ve yaşanan sorunların çözümü Silahlı Kuvvetler tarafından gerçekleştirilen müdahalelerde aranmaktadır. Silahlı Kuvvetlerin demokratik düzene müdahalesi ve otoriter sisteme geri dönüş bir problem çözme yöntemi olarak kullanılmaktadır.

Demokratik düzenden geriye dönüşü veya ters dalgayı ifade eden bu müdahaleler kriz çözme yöntemi olarak görülmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi gerçekleşen müdahalelerle yaşanan krizlerin aşılmasıyla sınırlı kalmamış, demokratik kurumların ve sürecin yeniden düzenlenmesi, sistemin kriz çözebilir araçlarla donatılması ve bir bakıma restore edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu bakımdan müdahaleler sadece kriz çözme aracı olmakla kalmamış aynı zamanda sistemin yeniden tanzimi ve belli tercihlere göre örgütlenmesinin zeminini oluşturmuştur. Olağanüstü dönemlerde halkın demokratik katılımı olmaksızın gerçekleştirilen düzenlemelerin, kısa dönem için olumlu sonuçlar verdiği kabul edilse bile, uzun dönemde ortaya

⁶ Türkiye'de çok partili düzene geçme konusunda bk. Davut Dursun, *Demokratikleşemeyen Türkiye*, İstanbul, İşaret Yayınları, 1999, s.27-54; Cem Eroğul, "Türkiye'de Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Derleyenler: Cemil Schick-E.A. Tonak) içinde, İstanbul, Belge Yayınları, 1992; Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991; Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970; Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988; Osman Akandere, *Milli Şef Dönemi/Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler: 1938-1945*, İstanbul, İz Yayınları, 1998.

çıkan yeni krizleri çözmeye yetersiz kaldığı ve demokratik süreçte çözümlenemeyen krizler için yeniden Silahlı Kuvvetlerin müdahalesinin gündeme geldiği gözlenmektedir. Krizlere karşı kırılğanlaşan sistem beklenmedik yeni krizlerin aşılması için yeniden kuvvet kullanımına ihtiyaç duymakta ve önceki tecrübeler ışığında yeni müdahaleler gerçekleşmektedir. Bu durum bir kısır döngüye dönüşmekte ve darbe veya müdahaleciler tarafından halkın katılımı olmaksızın gerçekleştirilen düzenlemelerle bu krizlerin aşılabilmesi daha da zorlaşmaktadır.

Türkiye’de demokratik sistemin kurumsallaşmasında yaşanan başarısızlığın en somut göstergeleri, belli periyotlarla gerçekleşmiş olan ve en yalın biçimiyle demokrasiden geriye dönüş şeklinde ortaya çıkan askerî darbelerdir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra demokrasiye geçilmiş, demokratik kurumlar oluşturulmuş ancak bunlar yeteri kadar kurumsallaşıp pekişmediğinden kriz anlarında otoriter sisteme geriye dönüşlerle karşı karşıya kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yeniden yapılanan dünya sisteminin etkisiyle tek partili otoriter sistemden çok partili demokratik sisteme geçmek mecburiyetinde kalan Türkiye’de siyasal sistemin o yıllarda yaşadığı meşruiyet krizi, demokratik süreç içerisinde aşılmış ve 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan ülkenin ilk serbest, yarışmacı, âdil ve hür seçimiyle iktidar barışçı şekilde el değiştirmiştir. Bu olay Türk siyasî hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. O tarihe kadar siyasî iktidarı kullanan kadroların belirlenmesi ve el değiştirmesinde halkın herhangi bir katkısı söz konusu olmamışken ilk defa halkın oy yoluyla ifade ettiği siyasî tercihle iktidar el değiştirmiştir. Aslında o tarihe kadar Türk toplumu seçim olgusundan habersiz değildi. Tâ 19.yüzyılın ikinci yarısından beri yerel ve ulusal düzeyde bazı siyasal temsilcilerin belirlenmesi için seçimler yapılmış ve halkın iradesi bir biçimde siyasal işlevler görece kadroların belirlenmesinde etkili olmuştu. Ancak gerçek anlamda seçimin ön koşulunu oluşturan farklı alternatifler arasından birini tercih etme ve yarışmacı şekilde gerçekleşen bir seçim uygulaması söz konusu olmamıştır.⁷ Cumhuriyet’ten önce II. Meşrutiyet döneminde yapılan seçimlerde halka birden fazla seçenek sunulmuşsa da bu seçimlerin demokratik niteliklere sahip olmadığı bilinmektedir. 1945 öncesindeki seçimlerde de sadece tek bir parti katılmış ve seçmenler parti yönetimi tarafından belirlenen adayları onaylamak zorunda kalmışlardır. Bunun yanında 1945 yılına kadar seçimin iki dereceli yapılması da bir başka önemli sorun olmuştur. Türkiye’de halkın doğrudan seçime katılabildiği ve birden

⁷ Türkiye’deki seçimler için bk. Davut Dursun, *Siyaset Bilimi*, İstanbul, Beta Yayınları, 2002, Beşinci Bölüm; Sami Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1994.

çok parti arasından tercih yapma imkanı bulduğu ilk seçim 1946 genel seçimi olmuştur. Ne var ki, bu seçimlerin demokratik seçimlerin temel niteliklerine sahip olmaması nedeniyle ve oy sandıklarına müdahale edildiği eleştirileriyle Türk siyasetinde devamlı tartışmalı bir konuma sahip olmuştur. Bu bakımdan hem demokratik nitelikler açısından hem de demokratlaşma sürecine yaptığı katkı noktasında en önemli seçim 1950 seçimleri olmuştur.

İLK GERİYE DÖNÜŞ: 27 MAYIS 1960 DARBESİ ve BİRİNCİ CUMHURİYET'İN SONU

1950 seçimlerinden on yıl sonra, sistem 27 Mayıs 1960 tarihinde darbe ile tanışmış ve otoriter rejime geri dönmüştür. Darbe öncesinde yaşanan bir dizi siyasi krizin demokratik süreçte ve demokratik yöntemlerle çözümü sağlanamadığından son aşamada kriz, silahlı güçlerce gerçekleştirilen müdahale ile çözümlenme yoluna gidilmiştir. Krizin darbe ile aşılma istenmesi, demokratik sistemin yeteri kadar pekişmemiş olduğunu ve kurumlarla yöntemlerin krizleri çözebilecek yeterlikte olmadığını göstermiştir. Yaşanan krizi darbe ile çözmek için harekete geçen Silahlı Kuvvetlere mensup bir grup subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs 1960'tan 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan genel seçimle oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk toplantısının gerçekleştiği 26 Ekim 1961 tarihine kadar iktidarı otoriter rejim altında elinde tutmuştur. Otoriter rejimin darbeci yöneticileri kendi iradeleri ve çalışmalarlarıyla başlattıkları "reform" yolu ile ve temsilî olmayan bir meclisçe yapılan⁸ yeni anayasa çerçevesinde yeniden demokratik sisteme geçişi gerçekleştirmişlerdir.

Türk demokrasisinde yaşanan geriye dönüşlerde pek çok sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel ve global faktörün etkili olduğu söylenebilir. 14 Mayıs 1950 genel seçimini takiben 1954 ve 1957 seçimlerini de kazanarak ülkeyi tek başına on yıl süreyle yönetmiş olan Demokrat Parti (DP) demokrasinin kurumsallaşması için önemli adımlar atmış olmakla beraber bu yöndeki çabalarının yetersiz kaldığı ve gerekli pekişmeyi temin etmede başarısız olduğu 27 Mayıs 1960'da gerçekleşen geriye dönüşle ortaya çıkmıştır. Ellili yıllardaki eksik veya yetersiz kurumsallaşmanın izlenebileceği alanlardan birinin iktidar-muhalefet ilişkileri alanı olduğu söylenebilir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki sosyal, ekonomik ve siyasî şartların bir ürünü olan 1924 Anayasasının temelinde, tek parti düzenini mümkün kılan bir düzenleme olduğu dikkate alındığında, aynı normatif düzenle çok partili hayatın sorun-

⁸ Bk. Ergun Özbudun, *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*, Ankara, Bilgi Yayınları, 1993, s.59-70.

suz yürütülmesinin ve bu anayasanın getirdiği örgüt ve yöntemlerin istikrar ve itibar kazanmasının çok problemlili olacağını tahmin etmek zor değildir. Ancak biz kurumsallaşmanın bu boyutuna değil, bir yöntem olarak iktidar-muhalefet ilişkilerinin sorunlu yanına işaret etmekle yetineceğiz.

Türkiye’de periyodik askerî darbeler yoluyla gerçekleşen demokratik sistemden geriye dönüşlerde uzun tarih tecrübesinin ürünü olan siyasal hayata ilişkin bir dizi inanç, değer ve beklentilerden oluşan siyasî kültüre ege-men bazı faktörlerin etkili olduğu ileri sürülmüştür. Bu faktörlerin belli baş-lılarını dört başlık altında toplamak mümkündür: İktidar sahiplerinin mu-halefet düşüncesine karşı gösterdikleri tahammülsüzlük; ülkenin sürekli ve ciddi biçimde tehdit edildiği inancı; halkın yönetmekten çok yönetilmeye muhtaç oluşu inancı ve uzak görüşlü devlet adamı olmadan Türkiye’nin yönetilemeyeceği nedeniyle devamlı vizyon sahibi devlet adamı arama ça-bası.⁹ Siyasî aktörlerin eylem, tutum ve davranışlarını yönlendiren bu dört ayrı başlık altında özetlenmiş olan ortak inanç, değer ve beklentilerden oluş-an siyasî kültür, bir yandan demokratik kurum ve süreçlerin kurumsallaş-masını olumsuz etkilerken diğer yandan demokratik sistemden geriye dö-nüşlerde de aktif rol oynamaktadır.

Demokrasinin temel öğelerinden biri olan muhalefet düşüncesindeki ku-rumsallaşma eksikliği demokratik düzenin yaşayabilirliğini olumsuz etkile-diği, sürecin demokratikleşme yönünde ilerlemesini zorlaştırdığı ve ilişkile-rin sorunlu hale gelmesinde önemli bir role sahip olduğunu düşündür-tmektedir. Türk siyasî kültüründe meşru muhalefet geleneğinin bulunma-ması veya iktidarı kullanan kadroların muhaliflere karşı hoşgörülü olama-malarının zaman zaman yaşanan geriye dönüşlerde önemli bir rol oynadık-larını tahmin etmek zor değildir.

İslam düşüncesinde tarihsel süreçte, ahlakî ve hukukî alanlarda gözlem-lenen canlı tartışmaların siyaset alanına aktarılamadığından iktidar sahipler-inin (sultan, padişah, imam, vb) siyasî eylem ve tutumları kritik edileme-miştir. Düşünce alanındaki muhalefet pratiğinin siyaset alanına aktarıl-mamasında, “fitne” ve “ihtilaf” gibi kavramların muhalefeti sınırlandırma ve bastırmada önemli rol oynadıkları görülmektedir. Dinî ve siyasî sebep-lerle ortaya çıkan kargaşa, iç savaş, anarşi şeklinde anlam kazanmış olan “fitne”, İslam ümmetinin birlik ve bütünlüğünü bozan hareketler şeklinde

⁹ Bk. Ersin Kalaycıoğlu, “27 Mayıs 1960 İhtilaline Giden Yol: Nedenler ve Açıklamalar”, 27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası, (Editör: Suna Kili), İstanbul, Boyut Kitapları, 1998, s.38-39.

anlaşılmıştır. Ehl-i Sünnet bilginlerinin "fitne"ye sebebiyet vermemek için fâsık imama itaati caiz görmüş olmaları, iktidara karşı eleştiri ve muhalefeti neredeyse imkansız hale getirmiştir. Kur'an ve Sünnet, mevcut durumun eleştirisi için kesin ölçüler verirken, "fitne"ye sebebiyet verme kaygısı bu ölçülerin kullanımını imkansız hâle getirmiştir. F. Rahman'ın şu tespiti İslam toplumlarında muhalefet geleneğinin bir türlü kurumsallaşamamasının arka planına ışık tutmaktadır:

"Sünnelik yöneticiye mutlak itaati telkin eden tek ya ulı doktrine sarılmaya devam etti. Yöneticinin mutlak otoritesini kontrol edecek : herhangi bir düzenleme getirilmedi. Oysa Kur'an'da emredilen ve Arab'ın hayatında kök salmış olan şûra ve istişare kurulu, etkili bir müessese hâline getirilebilirdi; fakat bu istikamette ne ulema ne de halk idaresi herhangi bir şey yaptı. Şura bile kısa bir süre sonra tarihe karıştı."¹⁰

Sünnî İslam dünyasında oluşan iktidarın tekliği ve eleştirilmezliği pratiğinden Osmanlılar da nasiplerini almışlardır. Osmanlılarda iktidar sahiplerine eylem ve davranışlarında ahlakı, erdemi ve adaleti gözetlemelerini tavsiye eden, nasihatte bulunan pek çok siyasetnâme veya nasihatnâme yazılmış olmakla beraber, bunun iktidarın eylemlerine karşı meşru bir muhalefet çabası ve hareketi olarak anlaşılması mümkün değildir.¹¹ İktidardakilerin eylem ve tutumlarının eleştiri konusu yapılması ve muhalefetin meşru bir faaliyet olarak anlam kazanması, modernleşme döneminde ortaya çıkmış ve örgütlü muhalefetin ilk örnekleri 19. yüzyılın ikinci yarısında görülmüştür. Bu cümleden olarak Fedâîler Cemiyeti (1859), Yeni Osmanlılar Cemiyeti (1865) ile İttihat ve Terakki Cemiyeti (1889) ilk örgütlü muhalefet hareketleri olarak önemli roller oynamış, siyasal sistemin demokratikleşmesi yolunda dönüşmesine ciddi katkılar sağlamışlardır.

Tek parti döneminde sistemin doğası gereği muhalefetin hem düşünce hem de siyaset alanında gelişmesi, meşruiyet kazanması ve hem yöntem hem de örgütlü bir faaliyet olarak kurumsallaşması söz konusu değildi. Zaman zaman ortaya çıkmış olan muhalif düşünce, eylem ve davranışlar ağır şekilde tecziye edilmiştir. Ne var ki sistemin İkinci Dünya Savaşı sonrasında

¹⁰ Fazlur Rahman, *İslam*, (Çev.: Mehmet Dağ-Mehmet Aydın), Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Ankara Selçuk Yayınları, 1996, s.333.

¹¹ İslam düşüncesindeki siyasetnâme türü eserler için bk. Ağâh Sırrı Levent, "Siyaset-Nameleler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1962. s.167-194. Ayrıca bk. Dursun, *Siyaset Bilimi*, s.48-62.

dünyada meydana gelen yeni gelişmelerin de zorlamasıyla çok partili yapıya dönüşmesiyle birlikte muhalefet belli ölçüler dahilinde kendisine meşruiyet zemini bulmuştur. Yeni siyasî partilerin kurulması, birden çok partinin katıldığı seçimlerin yapılması, siyasî iktidarı ele geçirme konusunda partilerin rekabet etmeleri ve iktidarın toplumun tasvibini kazanmış ekip tarafından kullanılması gündeme gelmiştir. Nitekim bu dönemde yapılan ilk demokratik seçimlerde (14 Mayıs 1950) 1946'da kurulmuş olan muhalefetteki Demokrat Parti (DP) seçimi kazanarak ülkenin yönetimini ele almıştır. Seçim yoluyla gerçekleşmiş olan bu iktidar değişikliği, çok partili sistemde muhalefetin örgütlenmesi ve yasalar çerçevesinde siyaset yapabilmesinin bir sonucu olmuştur.

Demokrat Parti'nin muhalefette olduğu 1946-1950 arasındaki dönemde iktidarı elinde tutan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) muhalefet karşısındaki tutumu ve takip ettiği siyasette, özellikle İsmet İnönü'nün 12 Temmuz 1947 tarihinde yayınladığı beyannameye kadar muhalefetin meşru görülmediğini söylemek mümkün. Uluslararası şartların da dayatmasıyla iktidar partisi olan CHP, muhalefetin varlığına tahammül ediyor görünmek zorunda kalmıştır.¹²

Muhalefette bulunduğu dönemde iktidarın baskılarına maruz kalmış olan ve rahat siyaset yapamamaktan devamlı şikayetçi olan DP'nin iktidarda kaldığı dönemde, kendisine karşı muhalefet pozisyonunda bulunan partilere ve çevrelere karşı daha tahammüllü, hoşgörülü ve iyi ilişkiler içerisinde olması beklenirdi. Ancak böyle olmamış ve 1950-1960 arasında iktidar-muhalefet ilişkileri çok sorunlu seyretmiştir. İktidar partisinin muhalefet partilerine karşı tutumu ve gerçekleştirdiği eylemler, demokratik siyasetin kurumsallaşmasını ve pekişmesini olumsuz etkilemekle kalmamış, demokratik siyasetin krize girmesine ve krizden çıkmak için askerî darbenin gerçekleşmesine sebep olan gelişmelerden biri olmuştur.

Demokrat Parti iktidarının muhalefetle ilişkilerinin devamlı sorunlu olduğu görülmektedir. Sadece iktidarı kendisinden devraldığı rakibi CHP ile değil, kendisinden doğan Millet Partisi'ne de tahammül edememiştir. Bu partinin kapatılması, Türk siyasetinde iktidarların muhalefete karşı bakışlarının bir ifadesi olmuştur.¹³ Bunun yanında Türk Milliyetçileri Cemiyetine

¹² Bk. Dursun, *Demokratikleşemeyen Türkiye*, s.27-54.

¹³ Demokrat Parti'nin 1948'de bölünmesiyle doğmuş olan Millet Partisi'nin 27 Haziran 1953 tarihinde toplanan Beşinci Kongresi'nde yaşanan sert tartışmalar partinin kapatılması için savcılığın harekete geçmesine sebep olmuştur. Partideki muhalif kanadın "Atatürk devrimlerine karşı politika izlendiği ve din sömürücülüğü yapıldığı" şeklindeki eleştirileri üzerine açılan dava üzerine Millet Partisi 27 Ocak 1954 tarihinde kesin olarak kapatıldı.

karşı takındığı tavır ve kapattırması, 1954 seçimleri öncesinde Başın Kanununda yapılan bir değişiklikle basın yoluyla işlenen suçlara ağır cezaların getirilmesi, 27 Haziran 1956'da kabul edilen Toplantı ve Gösteri Kanunu ile muhalefete yeni sınırlar ihdas edilmesi, idareye baskılar yapma imkanı yaratılması, muhalif bir siyasî parti başkanı olan Osman Bölükbaşı'nın Meclis'e hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanması, CHP'nin iktidarda bulunduğu dönemde elde ettiği mallara el konulması (CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Hakkında Kanun), TBMM'nde muhalefetin denetim imkanının daraltılması, muhalefet partilerinin seçimlerde güç birliği yapmalarının engellenmesi, muhalefet partisinden olan Osman Bölükbaşı'na 1954 seçimlerinde oy veren Kırşehir'in cezalandırılarak ilçe yapılması, CHP lideri İnönü'ye karşı izlenen baskı politikası gibi uygulamalar, DP'nin on yıllık iktidarı döneminde demokratik bir yöntem olarak muhalefetle yaşamasını beceremediğini, muhalefete karşı hoşgörüsüz davrandığını, sadece muhalif partilere değil toplumun diğer muhalif güçlerine karşı da tahammülsüzlük gösterdiğini, onların muhalefetini engellemek ve sınırlandırmak için çeşitli baskılara yöneldiğini ortaya koymaktadır. Bütün bu yaşananlar elbette ki, bir demokratik yöntem olarak iktidar-muhalefet ilişkilerinin yeteri kadar kurumsallaşmadığını göstermektedir. Aslında DP kendi içerisindeki muhaliflere karşı da tahammüllü olmamıştır. Genel merkeze karşı olan il yönetimleri derhal feshedilmiş, muhalifler tasfiye edilmiştir.¹⁴

Demokrat Parti'nin muhalefetle birlikte yaşamasını bilememesi, iktidar-muhalefet ilişkilerinde derin bir siyasal ve sosyal krizin tırmanmasına yol açmış ve bu kriz sürecinde başta İstanbul ve Ankara'da gelişen olaylar, ülkenin kardeş kavgasına sürüklenmekte olduğu şeklinde yorumlanarak, diğer pek çok sebebin de tahrik ve katkısı ile ordu içerisinde bir grubun ellili yılların ortalarından beri sürdürdükleri hazırlığın neticesinde, 27 Mayıs 1960 günü silahlı darbe gerçekleşmiştir.¹⁵ Darbe, hem olayı gerçekleştiren aktörler tarafından, hem de darbe yanlısı toplum kesimleri tarafından yaşanan siyasal ve sosyal krizi aşmanın bir aracı olarak görülmüş ve destek bulmuştur.

muştur. Bu partinin kapatılması hükümetin tasarrufu ile değil, yargı kararıyla olmuşsa da DP iktidarı döneminde basit bir dernek gibi kapatılması ve hükümetin buna karşı bir şey yapmaması DP iktidarının muhalefete karşı olan tavrını yansıtmıştır. (Bk. Cem Eroğul, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, İmge Yayınevi, 1990, s.127-128)

¹⁴ Demokrat Parti'nin muhalefete karşı tahammülsüzlüğü ve bu çerçevedeki gelişmeler için bk. Cem Eroğul, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*; Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Çev.: M. Ali Sebük-İ. Hakkı Akın, İstanbul, Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti., 1966; M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, İstanbul, Ülke Yayınları, ty.

¹⁵ 27 Mayıs darbesi için bk. Davut Dursun, *27 Mayıs Darbesi: Hatıralar Gözlemler Düşünceler*, İstanbul, Şehir Yayınları, 2001.

12 MART 1971 DARBESİ: İKİNCİ CUMHURİYET'İN KURUMSALLAŞMA SORUNU ve SİSTEMİN RESTORASYONU

27 Mayıs darbesi, bir yandan 1924 Anayasasının kurduğu Birinci Cumhuriyet'i tarihe gönderirken, diğer yandan olağanüstü dönemin ürünü olan 1961 Anayasası ile İkinci Cumhuriyet'in kurulmasını gerçekleştirmiştir. 1961 Anayasasının kurduğu İkinci Cumhuriyet de ancak on yıl yaşayabilmiş ve bu zaman içerisinde ciddi bir restorasyona ihtiyaç duymuştur. Bu durumda 1961 Anayasasının kurduğu İkinci Cumhuriyet sistemi yeteri kadar kurumsallaşma veya pekişme başarısı gösterememiş olduğundan 12 Mart 1971 tarihinde Türk demokrasisi yeni bir "ters dalga" ile otoriter rejime geriye dönüş yaşamıştır. Bu sefer 12 Mart 1971 tarihinde Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları tarafından imzalanan "muhtıra"nın radyodan okunmasıyla öncekinden farklı nitelikte bir darbe gerçekleşmiştir. Söz konusu "muhtıra", demokratik yollarla seçilmiş hükümetin istifasını, "Anayasa'nun öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili"ni istiyor ve bunlar yapılmazsa Ordu'nun yönetime bütünüyle el koyacağını ihtar ediyordu.¹⁶

12 Mart muhtırasına varan siyasal süreçte yaşanan gelişmelerde pek çok faktörün etkili olduğu gözlenmiştir. Bunlar arasında en etkilisinin 1961 Anayasasının ve kurduğu düzenin kurumsallaşması sorunu olduğu söylenebilir. Gelişmeler ışığında 1961 Anayasasının yeniden örgütlediği Türkiye Cumhuriyeti "insan haklarına (...) dayanan, millî, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti" olarak tanımlanmış ve önceki rejime göre daha liberal, insan hak ve özgürlüklerini öne alan, Meclis'in "millî egemenliği" kullanma konusundaki tekeline son verip anayasal kurumları ortak eden, yürütmeyi mümkün olduğu kadar sınırlandıran bir rejim kurmaya çalışmıştır. Ancak yeni anayasanın niteliği ve çağdaş yapısı, yapıdaki yanlışlar nedeniyle kurumsallaşmasını sorunlu hale getirmiştir. Bu durum bir yandan altmışlı yıllarda yaşanan siyasî krizlerin temel sebebi olmuş, diğer yandan ise 12 Mart darbesiyle gerçekleşen geriye dönüşte önemli katkı yapmıştır. Altmışlı yıllardaki temel tartışma konularının başında anayasa yer almış olup; tartışma, bu anayasanın içeriği ve niteliğinden çok onu yapan Kurucu Meclis'in kompozisyonu ve temsil yapısından ileri gelmiştir. Yeni anayasa yapmak amacıyla "kurucu iktidar" yetkisiyle donatılmış olan

¹⁶ 12 Mart muhtırası ve bu çerçevedeki gelişmeler için bk. Davut Dursun, *12 Mart Darbesi*, İstanbul, Şehir Yayınları, 2003, özellikle Giriş bölümü.

"Kurucu Meclis, 27 Mayıs 1960 darbesini gerçekleştiren Millî Birlik Komitesi ile Temsilciler Meclisi'nden oluşmuştur. Kurucu Meclis'in askerlerden oluşan 23 kişilik Millî Birlik Komitesi ayağı, darbeyi gerçekleştirmiş olan subaylardan teşekkül ederken, sivillerden oluşan Temsilciler Meclisi ayağı ise illerin ve çeşitli kurulların temsilcilerinden ve toplam 273 üyeden oluşmuştur. Temsilciler Meclisi üyelerinin bir bölümü bir çeşit iki dereceli seçimle belirlenirken, bir bölümü faaliyetlerini sürdüren siyasi partilerin kendi seçtikleri temsilcilerden, bir diğer bölümü ise barolar, basın, eski muharıpler birliği, esnaf örgütleri, gençlik, işçi sendikaları, odalar, öğretmen örgütleri, tarım kuruluşları, üniversiteler ve yargı organları gibi çeşitli kuruluşların temsilcilerden oluşmuştur."¹⁷

Kurucu Meclisin ideolojik yapısı ve temsil noktasındaki zaafı nedeniyle "kurucu iktidar" yetkisini kullanan organın tüm toplumu değil sadece toplumun bir bölümünü temsil eden bir Kurucu Meclis olduğu gözlenmektedir. Gençkaya'nın özetlemesiyle

"Temsilciler Meclisi, partisel eğilim yönünden Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), toplumsal kompozisyon yönünden de *aydın* ağırlıklıydı. Temsilciler Meclisi'nde CHP'ye ayrılan parti kontenjanı 44 olmasına karşın 75 üyelik iller temsilcileri için partisiz olma koşulu aranmadığından, birçok CHP'li iller temsilcisi olarak Kurucu Meclis'e girmiştir. Böylece CHP 222 kişiyle temsil edilirken, 25 üye Cumhuriyetçi Köylü Millet Partili ve 25 temsilci de bağımsızdı."¹⁸

Kurucu Meclis'in teşkilindeki temsil problemi, bu kurul tarafından hazırlanarak 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan halk oylamasından sonra yürürlüğe giren 1961 Anayasasının tüm toplum kesimleri tarafından benimse-nip itibar edilmesini zorlaştırmıştır. Altmışlı yıllardaki temel tartışma konularının başında anayasa konusunun geldiği dikkate alınırsa bunun yeni anayasanın içeriğinden ve getirdiği düzenlemelerden çok, onu yapan Kurucu Meclis'in kompozisyonu ve temsil zaafından ileri geldiği söylenebilir. 1957 genel seçiminde Demokrat Parti'nin (DP) aldığı yüzde 47.3 oy oranından hareketle anayasanın hazırlanması sırasında toplumun aşağı yukarı yarısının Demokrat Partili olduğu söylenebilir. DP'yi temsilen hiç kimse Temsilciler Meclisi'nde yer almazken, rakibi partiler temsil edilmişlerdir. Ayrıca iller

¹⁷ Dursun, *12 Mart Darbesi*, s.14.

¹⁸ Ömer Faruk Gençkaya, "Türk Siyasal Sisteminde Kurucu Meclis: 1961 ve 1981 Deneyimlerinin Karşılaştırılması", *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*, (Editör: Suna Kili), İstanbul, Boyut Kitapları, 1998, s.24. Ayrıca bk. Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, İstanbul, İz Yayınları, 1995, s.260-264.

ve çeşitli kuruluşların kontenjanlarından gelen temsilcilerin çoğunun da CHP üyesi kişiler olmaları, Kurucu Meclis'i ideolojik bakımdan tek yanlı ve temsil bakımından da toplumun yarısını yansıtan bir kurul haline getirmiştir. Bu nedenle kabaca toplumun yarısının anayasa yapımı sürecinin dışında tutulması, bu Meclis'in ürünü anayasanın toplum katlarında benimsenmesini ve kurumsallaşmasını olumsuz etkilemiştir. Nitekim bu olgu, anayasanın halk oyuna sunulmasında elde edilen sonuçlara da kısmen yansımıştır. Yeni anayasa için sandığa giden seçmenlerin sadece yüzde 60.4'ü lehte oy kullanırken yüzde 39.6'sı aleyhte oy vermiştir. Sandığa gitmeyen yüzde yirmi kadar seçmen kitlesi dikkate alındığında bu oranın ciddi bir olumsuzluk ifade ettiği ve anayasa yapımı sürecinde temsil edilmeyen DP tabanının olduğu gibi yerinde durduğu söylenebilir. Anayasanın yapımında dikkat edilmeyen ve halk oylamasında kendini açıkça ortaya koyan bu temsil problemi, altmışlı yıllardaki siyasî ve sosyal temelli tartışmalarda ciddi bir kurumsallaşma ve meşruiyet problemi olarak kendini göstermiş ve 12 Mart darbesine varan süreçte önemli roller oynamıştır.

Temsil zaafı ile doğan Kurucu Meclis tarafından hazırlanan 1961 Anayasası uygulandığı yıllarda, yapımında temsil edilmeyen kesimlerce devamlı "bol" olmakla itham edilmiş ve siyasî krizleri derinleştiren ağır eleştiriler yöneltilmiştir. Oysa ki "anayasalar, toplumsal bir oydaşma ya da uzlaşma metni olarak, toplumun genel eğilimleri ve kabulleri üzerine kurulmak ve toplumun gelişme beklentilerine de yanıt verecek nitelikte olmak zorundadır."¹⁹ Toplumsal bir uzlaşma metni olarak ortaya çıkmayan, toplumun genel eğilimleri ve kabullerine dayanmayan bir anayasanın toplum kesimlerince benimsenmesi ve tesis ettiği yapının kurumsallaşması imkansız olmaktadır.

1961 Anayasasının kurduğu düzenin kurumsallaşamamasının temelindeki sebeplerden biri, Kurucu Meclis'in ideolojik yanlılığı ve temsil zaafı taşıması iken diğeri, getirdiği sistemin niteliği olmuştur. Ellili yıllardaki kriz ve gelişmelere duyulan tepkinin ürünü olan yeni anayasa bu dönemde ülkeyi yöneten siyasî görüş ve toplumsal kesimin siyasî etkisini sınırlandırma ve sandıkta seçimi kazansa bile ülke yönetiminde etkili olamamasına yönelik bir düzenleme niteliği taşımıştır. Siyasal iktidar, anayasaya yerleştirilen çeşitli kurum ve kurullar sistemi arasında paylaştırılmış ve "millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır" (Madde: 4) hükmüyle iktidar seçimle oluşturulmuş Meclis ile bazı anayasal bürokratik organlar arasında paylaştırılmıştır. 1924 Anayasası'nın, "Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin yegâne ve hakiki mümessili olup millet nâ-

¹⁹ Gençkaya, *a.g.m.*,s.29.

mına hakk-ı hâkimiyeti istimal eder" (Madde: 4) hükmü gereğince temsil kurumu, tek başına egemenlik yetkisini kullanmışken; 1961 Anayasası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni egemenlik yetkisini kullanan tek organ konumundan çıkarmış ve egemenlik yetkisini kullanan anayasal organlardan biri konumuna indirmiştir.²⁰

Yeni anayasanın yürütme gücünü iyice sınırlandırarak güçsüzleştirilmesi, kurumsallaşmayı olumsuz etkilemiş ve yeni anayasayı devamlı siyasî tartışma konusu haline getirmiştir. 1965 seçimlerinde tek başına iktidar olan ve 12 Mart 1971'e kadar ülkeyi yöneten Adalet Partisi (AP) devamlı olarak "bu anayasa ile ülke yönetilemez" iddiasını seslendirmiştir. Anayasanın bu özelliğine dikkat çeken AP, anayasanın değiştirilmesini savunurken muhalefetteki CHP, sorunun anayasada değil mevcut anayasayı uygulamak istemeyen iktidar partisinde olduğunu ve iktidar değişirse sorunun ortadan kalkacağını ileri sürmüştür.²¹

12 Mart 1971 tarihinde Ordu tarafından Cumhurbaşkanı ve Meclis başkanlıklarına (Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu) verilen Muhtıra ile gerçekleşen otoriter rejime geriye dönüşle başlayan olağanüstü dönem, 14 Ekim 1973 genel seçimlerine kadar devam etmiştir. Bu dönemde seçilmiş üyelerden oluşan Meclisler kapatılmayarak demokratik kurum ve süreçler görünüşte işlemeye devam etmiştir. Fakat gerçekte fiilî olarak Ordu'nun baskısı ve yönlendirmesi altında işleyen vesayet altında bir rejim söz konusu olmuştur. Serbest, âdil ve yarışmacı yöntemle seçilmiş bir Meclis varlığını sürdürmüş olmakla beraber, Meclis'in icraatları ve eylemleri askerlerin baskısı ve yönlendirmesi altında kalmıştır. 12 Mart olağanüstü yönetimi döneminde gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri, yasama faaliyetleri ve diğer uygulamalar, baskı altında tutulan temsilî kurum ve hükümetler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Otoriter rejime geri dönülen bu ara dönemde Ordu'nun baskısıyla sistem restore edilerek devlet otoritesi güçlendirilmiş, 1961 Anayasası ile getirilen bazı liberal düzenleme ve uygulamalar sınırlandırılmıştır. Silahlı Kuvvetler, daha önceki müdahalede olduğu gibi, elde ettiği yeni anayasal güvenceler, ayrıcalıklar, özerklikler ve saklı yetki alanları ile bir kez daha sistem içinde kendi pozisyonunu güçlendirmiştir. Demokratik kurum ve süreçlerin sistem içindeki etkisini sınırlandıracak düzenlemelerle ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal geleceği yönlendirilirken demokrasinin pekişmesi sorunlu niteliğini muhafaza etmiştir. Bu olağanüstü dönemde demok-

²⁰ Bk. Özdemir, *Türkiye...*, s.265.

²¹ Bk. Sadi Koçtaş, *12 Mart Anıları*, İstanbul, Tomurcuk Matbaası, 1978, s.153.

ratik kurumlar ve süreçler üzerinde kurulan fiilî baskı ve yönlendirmelerle tesis edilen yapı, yetmişli yılların Türk siyasetinin ana zeminini oluşturmuştur. Bu bakımdan yetmişli yıllarda Türk siyasetinde yaşanan gelişmelerin, 12 Mart rejiminin bir sonucu olduğu söylenebilir.

12 EYLÜL 1980 DARBESİ: İKİNCİ CUMHURİYET'İN SONU VE ÜÇÜNCÜ CUMHURİYET'İN KURULUŞU

Yetmişli yıllardaki Türk siyasî hayatı, 14 Ekim 1973'ten 12 Eylül 1980'e kadar devam eden bir süreci kapsamakta ve 12 Eylül darbesiyle noktalanmaktadır. Yetmişli yıllardaki gelişmeler, demokratik örgüt ve yöntemlerin yeteri kadar kurumsallaşmadığını, demokratik düzen için gerekli düzeyde pekişmediğini ve bu dönemde yaşanan kriz ve kaosun üstesinden gelinebilmesi için bir kez daha Silahlı Kuvvetlerin müdahale ettiğini görmekteyiz. Sonu darbeye kadar varan bu dönemdeki gelişmelerin birkaç alanda ortaya çıktığını söylemek mümkün. Bu dönemdeki siyasetin en bâriz vasfının solda ve sağda bölünmüşlük, hem siyasî aktörler arasında hem de daha önce gözlemlendiği gibi iktidar-muhalefet ilişkilerinde diyalogsuzluk ve işbirliği eksikliği olduğu gözlenmektedir. Bunun yanında Türk toplumunda yaşanan hızlı değişim sürecinin sosyo-ekonomik yapıda meydana getirdiği değişikliklerle köylerden şehir merkezlerine akan yığınların yol açtığı talep patlamasının karşılanamamasının sistem üzerinde yarattığı baskılar ve çözümsüzlüklerin de önemli etkileri olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca "millî güvenlik" sorunlarının yanında, uluslararası sistemde gözlemlenen değişikliklerin sebep olduğu küresel ve bölgesel düzeydeki güvenlik sorunları ile istikrarsızlıklar da siyaset üzerinde krizi derinleştirme hususunda önemli etkilere yol açmıştır. Dünya sistemine yön veren hegemonik güçlerin Türkiye'nin de içinde yer aldığı Ortadoğu bölgesinde karşı karşıya kaldıkları gelişmeler, bölgesel güvenlik stratejilerinin gözden geçirilmesi mecburiyetini gündeme getirmiştir; güvenlik stratejilerinin yeniden değerlendirilmesi süreci Türk siyasetindeki dengeleri de etkilemiştir. Dünyadaki gelişmelerin de tahrik ettiği sosyal, ekonomik ve güvenlik sorunlarını bir türlü çözemeyen Türk siyasal sistemi, terör ve anarşi sarmalının içinden çıkamayarak yeniden otoriter rejime geri dönme yolunda yeni bir "ters dalga" ile karşı karşıya kalmıştır.

Yetmişli yıllarda yaşanan olaylar ve gelişmeler, aynen daha önceki yıllarda olduğu gibi ciddi bir kurumsallaşma sorununun varlığını ortaya koymaktadır. Altmışlı yıllarda yaşananlarda, 1961 Anayasası üzerinde yürütülen tartışmaların ve bu anayasanın tesis ettiği yapının meşruiyet ve kurumsallaşma sorununu gündeme getirirken; 12 Mart yönetimi döneminde, Silahlı Kuvvetlerin vesayeti ve baskısıyla gerçekleştirilenlerin meşruiyetini ve

kurumsallaşma sorununu yetmişli yıllardaki gelişmeler bağlamında ortaya çıkmıştır. Demokrasinin ilkesel olarak çoğulcu bir toplum ve siyaset yapısına imkan vermesi gerekirken, bu dönemde gelişme gösteren rakip ideolojik ve siyasî düşünce akımlarına karşı hoşgörülü davranılmamış ve karşıt grupların rakiplerini ortadan kaldırmaya yöneldikleri gözlenmiştir. Karşıt düşünce ve siyasî tercihlere tahammül gösterememe, sadece toplum katlarında değil iktidar-muhalefet ilişkilerinde de gözlenmiştir.

Yetmişlerdeki kitlesel terör olayları ile devlet otoritesinin aşınmasının yarattığı anarşi ortamı vatandaşlar için güvenliği öncelikli sorun haline getirmiş olduğu halde, buna karşı alınacak tedbirlerde iktidar ile muhalefetin işbirliği yapmaları, etkin tedbirler düşünmeleri ve demokratik süreci işler kilmaları mümkün olmamıştır. Temel sorunların çözümünde bir türlü işbirliği ve ortak çalışma becerisi gösteremeyen iktidar ve muhalefet, sistemin otoriter rejime geri dönmesine seyirci kalmışlardır. Bu dönemdeki iktidar-muhalefet ilişkilerini en iyi ortaya koyan gelişme, darbe sürecini geri döndürecek tek yol olan erken seçim tartışmaları ile bir türlü erken seçim kararının alınamaması olmuştur. Muhalefetteki Millî Selamet Partisi'nin Meclise verdiği genel seçimin erkene alınması önermesine azınlık hükümeti ile iktidarda olan Adalet Partisi de destek verdiği halde Cumhuriyet Halk Partisi'nin buna taraftar olmaması ve Genel Başkan B. Ecevit'in "Bu hükümetle ne erken, ne normal seçim olur" diyerek destek vermemesi, işi çıkmaza sokmuştur. CHP dışındaki bütün partiler erken seçimi bir çıkış yolu olarak görürken; CHP, erken seçimin AP'ye yarayacağı inancıyla, erken seçimden önce geniş tabanlı bir "onarım hükümeti" kurulması konusunda ısrarlı olmuştur. Erken seçim önergesinin Anayasa Komisyonunda görüşülmesi sırasında CHP'li üyelerin oyalamaya çalışmaları ve erken seçimin anayasaya aykırı olduğunu savunmaları, demokrasinin bunalımdan çıkış yolu olarak görülen bu son çareyi de geçersiz hale getirmiştir.

Dikkat çekici olan husus, tüm demokrasi krizlerinde erken seçim tartışmalarının en son anda gündeme gelmesi, ancak bir türlü erken seçim kararının alınamamasıdır. 27 Mayıs öncesinde de erken seçim tartışmaları gündeme gelmiş, ancak karar alınamamıştır. 12 Mart öncesinde de benzer tartışmaların gündemi işgal ettiği bilinmektedir. Demokratik rejiminin bunalımdan çıkış kapılarından biri olan erken seçiminin işletilememesi, bu yöntemin yeteri kadar kurumsallaşmadığını ortaya koymakta ve bu durum darbe sürecine katkıda bulunan bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. 12 Eylül öncesinde CHP'nin erken seçime karşı çıkması, erken seçim önergesinin Anayasa Komisyonunda oyalanması ve Ecevit'in "Başkent dahil faşist işgal altında iken Başbakan sıkılmadan erken seçimden söz ediyor... Hükümet gi-

der, seçim güvenliği sağlanır, sonra seçim yapılır...”²² diye karşı çıkması, Türk siyasetçisinin hem vizyon ve ileri görüşlülük noksanlığı içerisinde bulunduğunu hem de bir yöntem olarak erken seçimin kurumsallaşmamış olduğunu gösteren somut bir göstergedir. Partilerin erken seçim konusunda anlaşamamaları, darbe hazırlığı içerisindeki askerlerin işini kolaylaştırmıştır. Darbe hazırlığı içerisinde olan Evren’in erken seçimi “bunalımdan çıkaracak en akıllı yol” olarak görmesi ve “Türkiye, bu gibi kriz dönemlerinde seçime gidebilmeyi öğrenmiş olsaydı, belki de müdahalelere gerek kalmadan problemler halledilebilirdi”²³ diye değerlendirmesi dikkat çekicidir.

12 Eylül 1980 darbesi 1961 Anayasasıyla kurulan ve 12 Mart rejimi ile restore edilen İkinci Cumhuriyet düzenine son vererek demokratik kurum ve işlevlerin ortadan kalktığı yeni bir otoriter rejim dönemi başlatmıştır. 7 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimlerle teşekkül eden Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin iktidarı devralmasına kadar devam eden 12 Eylül olağanüstü rejimi, 27 Mayıs rejimi gibi, İkinci Cumhuriyet anayasasını ve siyasî sistemini ortadan kaldırırken bu dönemin ürünü olan 1982 Anayasası ile tesis edilen Üçüncü Cumhuriyet düzenini örgütlemiştir. Üçüncü Cumhuriyetin de kurumsallaşmasında ciddi sorunların olduğu, doksanlı yıllardaki gelişmelerden bilinmektedir.

SONUÇ

Demokratik toplumların çoğulculaşan yapıları ile küresel gelişmelerin siyaset üzerinde meydana getirdiği etkiler, klasik demokrasinin katılımcı ve radikal demokrasi yönünde evrilmesini hızlandırdığı bir dönemde demokratik sisteme dahil olan yeni örgüt ve yöntemlerin istikrar ve itibar kazanması önemli bir sorun olarak gündeme gelmektedir. Türkiye klasik/temsili demokrasiyi sağlıklı işletebilme noktasında ciddi bir kurumsallaşma sorunu yaşarken, yeni demokratik süreç ve yöntemlerle yüz yüze gelmiş bulunmaktadır. Geleneksel olarak siyasî kültür ve tecrübesinde, demokratik yapı ve süreçlerin asgarî kurucu örgüt ve yöntemlerinden nispeten yoksun olan Türkiye’nin 19. yüzyılda girdiği siyasî modernleşme sürecinde kazandığı, demokratik örgüt ve yöntemleri benimseyip işletebilmesi kolay olmamıştır. Osmanlı Devleti’nin birinci ve ikinci Meşrutiyet uygulamasıyla Türkiye’ye transfer ettiği temsili örgüt ve yöntemlerin ciddi bir kurumsallaşma sorunu yaşadıkları gözlenmektedir. Bu tür örgüt ve yöntemlerin meşruiyetinin ve kurumsallaşmasının temini için geleneksel uygulama ve değerlere yapılan göndermeler ve İslam dininden

²² *Milliyet*, 19 Ağustos 1980.

²³ Kenan Evren, *Zorlu Yıllarım 1*, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1994, s. 208.

temellendirilmesi çabaları bu sorunun aşılmasına fazla bir katkısı olmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya konjonktüründe meydana gelen değişimler ve yeni dünya sisteminin bir zorunluluğu olarak çok partili döneme geçen Türkiye, aradan geçen yarım asır zarfında en az üç defa demokratik sistemden geriye dönüşler yaşamış, karşı karşıya kaldığı siyasî, sosyal ve ekonomik krizleri askerî müdahalelerle aşmaya yönelmiştir. Periyodik olarak gerçekleşen bu darbelerin başarısı ve demokratik sistemden geriye dönüşün ciddi bir engelle karşılaşmaksızın gerçekleşmesi, Türkiye'deki demokratikleşmenin ne denli sorunlu, kırılgan, naif ve kurumsallaşmadan yoksun olduğunu ortaya koymuştur. Demokratik örgüt ve yöntemler yeteri kadar istikrar ve itibar kazanıp pekişmiş olsaydı, hem sistem karşı karşıya bulunduğu sorunları demokratik yöntemlerle ve kendi süreci içinde aşabilir, hem de dışarıdan yapılan müdahalelerle bu kadar kolay geriye dönüşler gerçekleşmezdi.

Çok partili dönemde yaşanan ilk geriye dönüşte demokratik sistemin temel bir yöntemi ve kurumu olarak işletilmesi gereken iktidar-muhalefet ilişkilerinin kurumsallaşmasının sorunlu olduğu dikkat çekmektedir. Türk siyasî kültürüne egemen olan muhalefete karşı hoşgörüsüz olma tutumu muhalefete tahammül gösterme, muhalefetle birlikte çalışma ve muhalefeti meşru görme şeklinde demokratik yönetime dönüşemediğinden ve iktidar-muhalefet ilişkileri kurumsallaşmadığından, yaşanan krizin aşılabilmesi için rahatlıkla geriye dönüş gerçekleşmiştir. İkinci geriye dönüşte ise daha çok İkinci Cumhuriyet'i kuran 1961 Anayasasının yapılışı sırasında yaşanan yanlışlıklar ve temsil problemleri nedeniyle ciddi bir kurumsallaşma sorunu ortaya çıkmıştır. Demokratik bir anayasanın toplumun bütününün temsil edildiği bir Kurucu Meclis tarafından yapılması gerekirken, toplumun bir yarısının temsil imkanı bulamadığı bir kurulun elinden çıkan 1961 Anayasası ciddi bir kurumsallaşma sorunu yaşamış ve altmışlı yıllarda ortaya çıkan krizlerin demokratik yöntemlerle aşılması mümkün olmamıştır. Üçüncü geriye dönüşün gerçekleştiği 12 Eylül 1980 darbesi ise 12 Mart rejiminin ürünü olan örgüt ve yöntemlerin kurumsallaşamaması ve bu çerçevede ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve siyasî krizlerin demokratik yöntemlerle aşılabilmesinin mümkün olmamasıyla yakından ilgili olmuştur. İkinci Cumhuriyet yapısına son veren 12 Eylül darbesi 1982 Anayasasıyla Üçüncü Cumhuriyeti kurmuştur. Ancak siyasal temsille hiçbir ilgisi olmayan atanmış bir idarî kurul olan Danışma Meclisi'nin ve darbeyi gerçekleştiren Milli Güvenlik Konseyi'nin iradesinin bir ürünü olan 1982 Anayasası'nın örgüt ve yöntemlerinin istikrar ve itibar kazanmalarının mümkün olmadığı 1983'te demokratik düzene geçildikten sonraki tartışmalar göstermiştir. Zaten 28 Şubat 1997 tarihinde şahit olunan post-modern darbe ile gerçekleşen yeni geriye dönüş hareketi, 1982

Anayasası'nın ne derece kurumsallaşma sorunu yaşadığını ortaya koymuştur.

Demokratik örgüt ve yöntemlerin istikrar ve itibar kazanması özde bir kurumsallaşma sorunu olup bu sürecin başarılı bir şekilde işletilememesi demokratik ortamda yaşanan çeşitli kriz ve sorunların aşılmasında silahlı müdahalelerin bir problem çözme yöntemi olarak devamlı gündemde kalmasına hizmet etmektedir. Türk siyasî sisteminde demokratik örgüt ve süreçler değil, ama askerî müdahaleler, toplumca yaşanan krizleri aşma ve problem çözme yöntemi olarak kurumsallaşmış gözükmektedir; bu durumun demokratikleşmenin önündeki en ciddi zihinsel engellerden biri olduğuna şüphe yoktur.

KAYNAKÇA

- Fazlur Rahman, *İslam*, (Çev.: Mehmet Dağ-Mehmet Aydın), Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Ankara, Selçuk Yayınları, 1996.
- Ağâh Sırrı Levent, "Siyaset-Nameleler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1962.
- Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, (Çev.: M. Ali Sebük-İ. Hakkı Akın), İstanbul, Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti., 1966;
- Cem Eroğul, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, İmge Yayınevi, 1990.
- Davut Dursun, *27 Mayıs Darbesi: Hatıralar Gözlemler Düşünceler*, İstanbul, Şehir Yayınları, 2001.
- Davut Dursun, *Demokratikleşemeyen Türkiye*, İstanbul, İşaret Yayınları, 1999.
- Davut Dursun, *Siyaset Bilimi*, İstanbul, Beta Yayınları, 2002
- Davut Dursun, *12 Mart Darbesi*, İstanbul, Şehir Yayınları, 2003.
- Ergun Özbudun, *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*, Ankara, Bilgi Yayınları, 1993.
- Ersin Kalaycıoğlu, "27 Mayıs 1960 İhtilaline Giden Yol: Nedenler ve Açıklamalar", *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*, (Editör: Suna Kili), İstanbul, Boyut Kitapları, 1998.
- Ersin Kalaycıoğlu, *Çağdaş Siyasal Bilim: Teori Olgu ve Süreçler*, İstanbul, Be-Ta Basım Yayım Dağıtım, 1984.
- Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, İstanbul, İz Yayınları, 1995.
- İ. Cem Eroğul, "Türkiye'de Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Derleyenler: Cemil Schick-E.A. Tonak) içinde, İstanbul, Belge Yayınları, 1992.

- Kenan Evren, *Zorlu Yıllarım 1*, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1994.
- M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, İstanbul, Ülke Yayınları, ty.
- Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970:
- Osmañ Akandere, *Milli Şef Dönemi/Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler: 1938-1945*, İstanbul, İz Yayınları, 1998.
- Ömer Faruk Gençkağa, "Türk Siyasal Sisteminde Kurucu Meclis: 1961 ve 1981 Dene-yimlerinin Karşılaştırılması", *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961*
- Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, İstanbul, Tomurcuk Matbaası, 1978.
- Sami Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1994.
- Samuel P. Huntington, "Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22-23/1-4, Ankara, 1965-1966.
- Samuel P. Huntington, *Üçüncü Dalga/Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*, Çev.: Ergun Özbudun, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1993.
- Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991:

ABSTRACT

INSTITUTIONALIZATION PROBLEM OF TURKISH DEMOCRACY AND MILITARY INTERVENTIONS AS THE METHOD OF SOLVING CRISIS

Turkish political system transferred into a multi-party democratic order by the pressure of international conjectures and the local conditions after the Second World War. During this time of more than fifty years, Turkish political system faced military intervention at least tree times and slipped to the authoritarianism. Turkey tended to solve its political, social and economic crisis with the help of military interventions. The success of periodic interventions and the setting of going backwards from democratic system without any serious barrier show that democratization in Turkey is very problematic and lack of institutionalization. In the first going backwards during the multi party period, the mistakes and the representation problems experienced in the abolishment of 1924 Constitution and acceptance of 1961 Constitution- made the institutionalization of Second Republic very problematic. The consolidation of the political institutions and methods created by 1982 Constitution which were the product of anti-democratic implementation of 12th of September regime and 12th March regulations are still causing problems. Democracy in Turkey is always at risk because of the understanding of military intervention as a crises solving method. To establish a democratic order, it is not enough to set the democratic institutions and methods by leaving the authoritarian system; to gain stability and credit this process also needs to be completed by institutionalization and the consolidation of democratic institutions and methods.

Keywords: Turkish Political System, Democratization, Institutionalization, Military Intervention, Political Crisis, 27th of May, 12th of March, 12th of September.